

Híd, amely a jelent a múlttal összeköti – a törökkoppányi lakodalmakról

Törökkoppány Somogy vármegye egyik leszebb fekvésű települése. Szülőfalum nem csak természeti adottságaiban gazdag, hanem néphagyományában is. Az itt élő emberek mindennapjait meghatározták a hagyományok, népszokások. Ezek közül is kiemelkedett a koppányi lakodalmas.

A házassághoz vezető út első állomása a leánykérés volt. A leány kiválasztása kizárólag a házasulandó legény szüleinek a joga volt, akik a leány vagyoni helyzetét figyelembe véve választottak. A döntés – jó esetben – találkozott a fiatalok egymás iránt érzett vonzalmával. A leányt a legény apja kérte meg a fia számára. A leánykérés alkalmával gyűrűt nem váltott a fiatal pár. A legény jegyajándékot, egy selyem „keszkenyőt” adott a leálynak. Egy-két hét után a menyasszony és a szülei háztűznézőbe mentek a vőlegényes házhoz. Az egész házban körülnéztek, csakúgy, mint a vőlegény családja tette a leánykérés alkalmával. Megbeszélték, hogy mikor tartják meg az „egyezséget”, vagyis az eljegyzést.

Az eljegyzés már nagyobb vendégeskedéssel járt, meghívták a rokonokat is. Tanuk jelenlétében írták meg a „móring levelet”. Ebben biztosította a vőlegény leendő feleségét arról, hogy ha meghal, milyen összeget hagy a felesége megélhetésére. A menyasszony pedig kötelezte magát, hogy hozományából (bútorból) mi illeti a férjét, ha az eset fordítva történik. Az írás két példányban készült, s a jelenlevő tanuk azt aláírták. Kitűzték az esküvő napjának pontos dátumát, amelyet az egyháznak is bejelentettek. A házasulandók szándékát az esküvő előtt három egymást követő vasárnapon a templomban mise után a pap kihirdette.

Az esküvő és a lakodalom napját lázas készülődés előzte meg. A nagy nap előtt egy hónappal a menyasszony és a vőlegény meghívta rokonait, barátait. A szülők, a rokonok közül, meghívták a gazdaasszonyokat és a csaplárosokat. A közeli rokonok, barátok gyermekeit „nyoszolólánynak” (nyoszolyólány) illetve „vőfénynek” (vőfély) hívták, a távolabbi rokonok, barátok gyermekeit pedig „fölköltözőnek”.

Pár nappal az esküvő előtt a vőfélyek végigjárták azokat a házakat, amelyeket a fiatal pár és a szülők már korábban felkerestek. Ünneplőbe öltözve, kezükben színes szalagokkal feldíszített „vőfénybottal”, kabátjuk gallérján mirtusz (mirtuszt) utánzó viaszból készült művirág) kitűzővel kopogtattak be a házak ajtaján. Így köszöntötték a ház népét.

„Dicsértessék!
Alázatossággal léptünk e hajlékba,
Az ég áldása szálljon a benne lakókra.
A házigazdátu bocsánatot kérünk,
Hogy e tisztos házba lépni merészünk.
Gyüvetelünk okát emondom én bőven,

Egy szép ünnep van nálunk készülőben,
 Melyre a családot általunk hivatja
 A vőlegény és az ő tisztességes atyja,
 Ki az Isten házában tartja esküvőjít,
 Saját házánál meg a menyegzőjít.
 Szabó Vilmos vőfényei vagyunk, ennek követei vagyunk.
 Kérjük a ház urát és asszonyát,
 Engedjék elmondani az ő hívó szavát.
 Istennek szent ótáráná egyesülni óhajtanak,
 Isten szent ádásáért tiszta szívből sóhajtanak,
 Kérjük ne vessék meg hívó szavát ajkunknak.

Április hatodikán lösz a lakodalom, tessék ott mögjelönni.
 A jelenlétükkel a vendégkoszorút növezzék meg, hol vigadva
 mulassunk szép baráti szeretettel, senkit meg ne bántsunk!
 Kalánt, vellát hozzanak!
 Dicsértessék.”

E napokban a menyasszony és a vőlegény házánál nagy volt a sürgés-forgás. A gazdaasszonyok, csaplárosok már egy héttel a nagy esemény előtt kosarakkal felkeresték a meghívott családokat edényeket, tányérokat kértek kölcsön. A családok pedig tyúkot, tojást, lisztet, cukrot, dió, mákot vittek a vőlegényes vagy menyasszonyos házhoz, attól függően, hogy kinek a vendégei voltak. Megkezdődött a sütés-főzés, készülődés.

A menyasszony családja nem lakodalmat tartott, hanem „kállátót” (kárlátó), s itt csak a menyasszony rokonai mulattak. Az esküvő előestéjén a vőlegény házából a menyasszony házáig a gazdaasszonyok és a csaplárosok tréfás felvonulást tartottak. Tyúktollal teletűzdelt tortát vittek ajándékban. Ott étellel itallal kínálták őket, tréfálkoztak, mulatoztak. Azalatt, amíg a mulatozás tartott, az egyik csapos a tyúkölből tyúkot lopott.

A nagy nap reggelén szinte az egész falu lázban égett, hiszen majdnem mindenki hivatalos volt. A vőlegény családjának gazdagságát a meghívottak száma mutatta.

A násznép a vőlegényes háztól indult a menyasszonyért. Indulás előtt a meghívott vendégek kis színes masnikkal feldíszített rozsmaring ágat kaptak, majd párokba sorolták őket. Az egyik vőfély felolvasta az előre összeírt párok névsorát. Ezután a vőlegény megállt az ajtóban, az első vőfély (a legközelebbi fiú rokon) elbúcsúztatta a vőlegényt a családjától. A szöveget a körülményeknek megfelelően alakították. A búcsúztatók akkor, voltak hatásosak, ha a hallatóság szemébe könnyet csaltak.

„Zeng búcsúszavam, hullanak könnyűim,
 Mer tetüetek búcsúzom kedves, jó szülőim.

Rettentő az a nap, melyre virradtam, hogy
Ilyen rémös lögyön sohasem gondutam.
Itt hanni, kiket úgy szerettem,
Kiknek köszönhetöm földi életömet.
Drága édesanyám, most tüled búcsúzom,
Hogy te lögyél boldog, azért imádkozom.
Köszönöm, hogy velem annyi sok jót töttél,
Árva gyermekként engöm főneveté.
Sok édös álmod fölálodoztad értem,
Mindig csak jót, szépöt akartá anni neköm.
Minden jószágodér álgyon meg az Isten.
Ezért édesanyám, mielőtt indulok,
Könnyes szömmel kebledre borulok.
Meghasad a szívem, apám nem talállak,
Hogy jószágodér köszönetöt mondjak.
Leszakad a szívem, hiába szeretlek,
Lakója löttél egy idegön földnek.
Tudom, hogy az égbü figyesz, apám, reám.
Hagasd meg, apám, égbe szálló imám.
Köszönöm jószágod, légy boldog az égben,
A jó Isten állítson a szentek seregébe.
Kedves Testvéröm, tüled is búcsúzom,
Az Isten áldása kísérjön utadon.
Mindön rokonaim és köröszt szülőim,
Barátim, pajtásim és mindön szomszédim.
Köszönöm mindön jószágotok,
Az Isten áldását kéröm itt reátok.
Indulok utamon a Jézus neviben,
Kéröm halmozzon el nagy szeretetével.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!”

A menyasszony házához érve, csak a vőlegény, a násznagyok (a vőlegény tanú, általában a kereszt- illetve a bérma szülők) és az első vőfély ment be a házba. Ők a menet elején érkeztek. Elöl a násznagyok, majd a vőlegény a „nyoszolóasszony-nyal” (nyoszolóasszony, a vőlegény legközelebbi nő rokona, aki már férjnél volt), ezt követte az első vőfély és nyoszolóánya, aztán a rangsorban következő vőfélyek, nyoszolóánnyok, a legvégén pedig a felöltözők. A menetet azok tömege kísérte, akik nem voltak hivatalosak.

A menyasszony közben bent már elköszönt a családtagoktól, nagy sírással állt meg az ajtó előtt jobbján az első vőfélyel, aki most a menyasszonyt is elbúcsúztatta. A vers mondásba addig nem kezdhetett bele, amíg a vőlegény násznagyai meg nem vették a menyasszony által készített „kériászlót”. A zászló fehér selyemből készült,

amelyet színes szalagokkal díszítettek, és egy szépen kifaragott nyélre erősítettek. A zászló árusítók a menyasszony násznagyai voltak. Hosszú ideig tartott az alkudozás. Az árakra jellemző, hogy sokszor két ló árát is elkérték érte. Miután megegyeztek, a pénzt a menyasszonynak adták. Ezután kerülhetett sor a búcsúztatásra.

„Virágpompát öltött az egész természet,
Minden fa és bokor menyasszonyi díszet vött.
Velem ünneputók, kedves kis virágok,
Mert ma e szép napon oltár elé állok.
Letöszöm életöm egy ifjú kezébe,
Kiért kis otthonom elhagylak ma téged.
Drága édesapám, könny ragyog szömömben,
Mikor fátyol díszben most elődbe lépök.
Hálás gyermekök szüvem hálásan megdobban,
Mikor ebúcsúzom jó édesapámtu.
Köszönöm, köszönöm, hogy te úgy szerettél,
Kemény gondok közt engöm főneveté.
Úgy óvta életöm két erős kezed,
Miként sziklák védik a kicsiny patakot.
Búcsúzó szavambu érözd meg hálámat,
És mönyasszony lányodra, óh, add áldásodat.
Jó édesanyám tüled is búcsúzom.
Sok jószágodér köszönetet mondok.
Kedves édesanyám, ne epeszd magadat,
Bocsáss el engöm, drága leányodat.
Ne sajnálj, jó anyám, engöm, akit főneveté,
Sokat vérasztottál, a széltő is őriztél.
Köszönöm jószágodat, amit értem tötté,
A menyeyi Atya majd megfüzet érte.
Kedves nagyszülőim, hát együtt e szép nap,
Életöm ünnepe, fényös lakodalma.
Hálás szeretettel csókulom kezetök,
Mielőtt utamra boldogan indulok.
Összes jó rokonok, barátok, szomszédok!
Ezön a szép napon néktök búcsút mondok.
Tinektök is, jó leánypajtások,
Kikkkel együtt tőtöttem kedves ifúságom.
Búcsúzó szüvemnek ez a forró vágya,
Hogy éljünk mindnyájan békés boldogságban.
Indulok most utamon Jézus nevibe,
Kérem halmozzon el nagy szeretetive.
Szűzanya, Mária kísérjen utamon,

Te is gyere velem őrző angyalom!
Dicsértessék a Jézus Krisztus.”

Ezután elindult a menet a templomba. Elöl a vőlegény násznagyai a „kériasz-lóval”, őket követték a menyasszony násznagyai, majd a menyasszony az első vőfély karján, majd a párok rangsor szerint. Az esküvői menetet a vőlegény zárta a nyoszolyóasszonnyal. A menetet fúvós zenekar kísérte. Ők már a násznép gyülekezése idején a vőlegény házánál fújták a talpalávalót. Az egész falut betöltötte a jól ismert lakodalmas zene. Akik nem voltak hivatalosak a kapuban állva nézték a felvonulást vagy csatlakoztak a menethez.

Az esküvői szertartás szentmisével kezdődött. A menyasszonyt az első vőfély a szentélyig vezette, ahol a vőlegény várta. A házasulandók az oltár elé együtt léptek. A násznagyok a nyoszolyóasszonnyal az oltár mellett álltak. A nyoszolyóasszony a szertartás előtt az oltárra helyezett egy almát, amelybe egy szál feldíszített rozsmaringágot tűzött. Az esketés után a menyasszonyt a szülői házhoz kísérték, ahol a násznép sötétedésig táncolt az udvaron. Ez volt a „sirató”. A siraton mindenki részt vehetett, nemcsak a meghívottak. Borral pereckaláccsal kínálták őket. Amikor besötétedett, a zenekar takarodó fújt, mindenki hazament a vőlegény is. A vacsorára 9 óra felé került sor. A házban a szobákat már korábban kiürítették, asztalokkal rakták tele. A gazdaasszonyok, csaplárosok megterítették. A terített asztalok mellett a vendégek az esküvőn betöltött rangjuknak megfelelően foglaltak helyet.

Vacsora előtt a násznép elment a menyasszonyért. Az első vőfély újabb verssel búcsúztatta a családtól:

„Majd a hegedűnek álljon meg zöngése,
Mert búcsúzásomnak most lészön kezdése.
Zöng búcsúszavam, hullanak könnyüim,
Mert tőletek búcsúszom kedves, jó szüleim.
Rettentő ez a nap, melyre ma virradtam,
Hogy ilyen rémös lögyön soha nem gondutam.
Itt hagyom azokat, kiket úgy szerettem,
Kiknek köszönhetöm fődi életömet.
Hatalmas Úristen, világ teremtője,
Tekénts az én drága szüleimre,
S áldásod hatalmát áraszd rájuk bőben.
Kedves édősapám, most tüled búcsúszom.
Atyai házadtu én most már indulok,
S gyermöki szívvel köszönetöt mondok.
Hát hozzád mit szóljak, kedves édösanyám?
Ki vótá neköm főnevelő dajkám.
Tudom, hogy fáj a te anyai szüvednek,
Mikor elválását látod kedves gyermöködnek.

Kedves édesanyám tudom, hogy szeretted,
 Mint gyöngé virágit ápoltál, nevelté.
 A jóra tanítottál, a rosszra intettél,
 Most pedig engöm szárnyra eresztöttél.
 Az Isten áldását esdöklöm reád,
 Áldjon meg Téged, mint a legjobb édesanyát.
 Öregszülőimnek én ezt kívánom,
 Lögyenek boldogok ezön a világon.
 Kedves unokájuk búcsúszavát mondja,
 Kezüket egyezerszer megcsókulja.
 Hozzátok fordulok jó körös és bérma szüleim,
 Fogadjátok tülem búcsúzó szavaim.
 Leány barátim, ti ékös virágok,
 Könnyes szömmel nektök is búcsút mondok.
 Összes jó rokonok, kedves jó szomszédok,
 Szívembű nektök minden jót kívánok.
 Az itthun maradottaknak kívánok jó mulatást,
 Nekünk, utazóknak pedig szöröncsés utazást.
 Dicsértessék a Jézus Krisztus.”

A lakodalmas házhoz érve a menyasszonyt nem ültették mindjárt asztalhoz, csak akkor, amikor már mindenki elfoglalta a helyét. Ekkor az első vőfély vezette be a vőlegény kíséretében. Megdöngette az ajtószárfát és ezt mondta:

„Hallgat, hallgat, hallgattassék!
 Jézus neve dicsértessék!
 Násznagy urak! – ez az a személy, akiért annyit áztunk, fáztunk,
 fáradoztunk?”

Násznagyok válasza: „Ez az! Ez az!” Ezzel az asztalhoz ültette.

Ennek a köszöntőnek egy másik, régebbi változata, amikor a vőlegény már az asztalnál ült.

A vőfély a fent említett módon csendet kért, és így szólt:

„Mönyasszonyunkat Kánaán földjéről hoztuk,
 Mint a nyulat úgy nyomoztuk,
 Még a zsebünkbe is hordoztuk.
 Nyargaltunk vele fagyon,
 Maga sem bánta nagyon.
 Koszorúja bokros, százezer forintos,
 Kinek párja ez lészen-e?”
 Násznagyok: „Ez az! Ez az!”

A menyasszony és a vőlegény az asztalfőn foglalt helyet. A vőfélyek a vacsora előtt „csókpoharat” hordoztak végig az asztalok között. Egy rozsmaringággal díszített tányérba két borospoharat állítottak, megtöltötték borral. A vendégek itt is, ott is felkiáltottak:

„Vőfény erre is hozd azt a csókpoharat!
Hadd köszöntsek a menyasszonynak!”

Ekkor a vőfély odament, s miután elhangzott a köszöntő, zenét kért, koccintott és ivott az új pár egészségére, majd tovább vitte a poharat.

A köszöntők igen tréfások voltak. Sok esetben megtörtént humoros eseményekkel kacagtatták meg a vendégsereget. A pajzán megjegyzések sem maradtak el. A köszöntőket nem írták meg előre, a bor a jókedv hatására születtek.

A köszönteni kívánók először a násznagyokhoz szóltak:

- „Násznagyurak, hallják-e?”
- „Halljuk!”
- „Akkor hallgassák!”

Ezután hangzottak el a köszöntők.

– „Aggyon az Isten a násznagyok között olyan lótást-futást, hogy jövő karácsonykor találják meg egymást!”

– „Násznagyurak, hiba van! Az én szeretőm otthon van.

H az én szeretőm itt vóna, neköm jobb kedvem vóna!”

– „Poharamat új pár értetők emelöm,
Fűzzön össze titöket örökös szerelöm.

Boldogok lögyetök az egész életben,

Örvendjetök ti is sok apró gyerökben.

Nem kívánok sokat, de nem is keveset,

Csak tizenkét lányt és három gyerököt.”

– „Piciny víznek, piciny a folyása,

Piciny hálnak, piciny az úszása.

Én is olyan friss vagyok a bor ivására,

Mint a vőlegény a menyasszony csókulására.”

– „Házunk előtt van egy díófa,

Az alatt van egy kiskutya,

Kinek se füle, se farka,

Oda megyünk lakni, ahol szép legényt kapni.”

– „Szomszédasszony péntöle, ki van a kapura terítve,

A szél el nem viheti, mert a folt nem engedi.”

– „Egy embör térdig érő vízben kaszáta a füjet,

Mégis megpökötöte a kaszaküjet.”

– „Kerékgyártó a szomszédban, a főbíró északon van,
keletön a lölkiatya, vőlegényen nincsen gatya.”

– „Piros óma csutája, sebös a rózsám szája,
Meg köll annak gyógyuni, ha meg akar csókunyi.”

– „Ennek a pohárnak bazsalikom a neve.
Jeruzsálembü hozták, meg is aranyozták.
Igyunk a jókér, a megmondott szókér,
Igyunk az új házaspárér!”

Ekkor került sor a vacsorára, amely több fogásból állt: leves, húsoskáposzta, pecsenye, rétes. A csaplárosok a bort már az asztalra tették. Az első tál ételt mindig egy-egy vőfély vitte, a többit a gazdasszonyok, akik szépen felsorakoztak mögötte. A vőfély minden fogás előtt köszöntőt mondott mielőtt a tálát a menyasszony elé tette.

Leveshez: „Itt van a jó becsinyát leves,
Akinek nem tetszik, kint van a deres.”

Káposztához: „Magyarnak hírös eledele,
Azért kentöket is megkínálok vele.
Tizenkét disznónak elejét, hátujját,
Keresse meg benne ki fülét, ki farkát!”

Pecsenyéhez: „Itt hozok sütteket számtalan sokfélét,
Azért köszörülje meg ki-ki a kését,
Hogy el ne csorbítsa a tányérja szélét.
Benn van a kokas is nagy vörös nyakával,
Többet nem cicerél a szomszéd tiktyáva.”

Vacsora után kikérték a menyasszonyt, nyoszolyóasszonyt, a nyoszolyólányokat az asztal mellől. A vőfélyek kezükben tányérba helyezett égő gyertyát tartva az asztal előtt állva énekeltek. Ők voltak a „kikérők”, a násznagyok pedig a „kiadók”. Elsőnek a nyoszolyóasszonyt kérték ki. A kikérő ének szövegét a kikérendőknek megfelelően módosították.

„Muzsika szól hangosan, lábomra komótosan.
Kérom alázatosan, kérom násznagy urakat,
kerítsék ki karunkra nyoszolyóasszonyunkat, nyoszolyóasszonyunkat.”

A tányérba újabb égő gyertyát helyeztek, és most a nyoszolyólányokat kérték ki. Utolsónak került sor a menyasszony kikérésére, most már három égő gyertyával. Ezzel adtak engedélyt az asztalbontásra. Kezdődhetett a tánc, a mulatozás. Sok humoros esemény történt a lakodalmas éjszakákon. Előfordult azonban, hogy a békés, tréfás hangulat verekedéssel végződött. Ezért intették a vőfélyek versikéjükben a meghívás alkalmával a leendő vendégeket szeretetre, békességre.

Az első tánc a gazdaasszonyokat illette, azokat, akik a finom ételeket készítették. Az asszonyok kört alkottak, átkarolták egymást, és népdalokat énekelve csárdás lépésekkel egyirányban haladtak.

Pontban éjfélkor csendet parancsolt az első vőfély. Bevezette a menyasszonyt, aki már letette a fátylát, menyecske ruhát öltött: piros bársony szoknyát vett, haját kontyba tűzték, fejét bekötötték piros-fehér pettyes „menyecske kendővel”. Így állt az ifjú férj jobbára. Előfordult, hogy a kendő helyett a kontyra „pillét” erősítettek. A pille a Koppány környéki falvak jellegzetes fejdísz volt, amelyet asszonyok viseltek. A vőlegény fehér hímzett köténnyel jelent meg, amely őt férjje avatta. Az ifjú férj egy tányért tartott a kezében egy gyertyával, amelyet a vőfély a „táncköszöntő” elmondása után gyújtott meg. Hogy miért volt szükség a tányérra, az a köszöntőből kiderült.

„Íme itt áll előttünk az ékes menyasszony,
hogy mönyecske fejjel először mulasson,
És a táncpénzből majd új cipőt varrasson.
Tánculjon hát vele mindönki egy kurtát,
De vigyázzanak, hogy le ne tiporgyák a cipője sarkát.
Gondujjanak arra, hogy drágáér varrták.
Az új embőr keziben van egy üres tányér,
Én kezdöm a táncot, a többi még ráér.
Húzz rá cigány, húzd rá az új házaspárért!”

Ezután a vőfély meggyújtotta a gyertyát, egy nagyobb értékű pénzt dobott a tányérba, és táncolt az új asszonnyal. A nők, férfiak, gyerekek megforgatták a menyecskét, míg a férj meg nem elégelte. Ekkor elfújta a gyertyát, és magával vitte ifjú feleségét.

A lakodalom tovább tartott egészen reggelig, nem ritkán még másnap is folytatódott. Az esküvő másnapjának reggelén az ifjú menyecske még egyszer meglátogatta a szülői házat. Zene szóval kísérte a lakodalmas nép. A menyecske szülei megvendégelték őket, majd visszamentek a lakodalmas házhoz, ahol tovább tartott a multság. Közben a gazdasszonyok felszolgálták a kocsonyát, a csaplárosok pedig a pálinkát.

A falu ma is megéli hagyományait, így a ma igényeinek megfelelően a koppányi lakodalmas egyes elemeit is.

Ahogy Sebő Ferenc mondja: „A hagyományt nem ápolni kell, hiszen nem beteg. Nem őrizni kell, mert nem rab. Hagyományaink csak akkor maradhatnak meg, ha megéljük őket!”

Adatközlés helye, ideje: Törökkoppány, 1968.

Adatközlők: Szappanos Imréné (1897–1969), Sümegi Jánosné (1871 –?), Árvai János (1887–1973)